२. वर्तन प्रेरक

वर्तन प्रेरक अर्थात बिहेविअर डायनॅमिक्स अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेत एक महत्त्वपूर्ण घटक आहे. या घटकावर भर देणे समाजातील प्रत्येक संवेदनशील संस्थांना गरजचे आहे. चिं. ता. ए. सोसायटीचे अध्यक्ष मा. रजनीकांतभाई श्रॉफ हे सुरुवातीपासूनच वर्तन प्रेरक यास शैक्षणिक बाबीपैकी एक महत्त्वाची बाब म्हणून नेहमी सांगत आले आहेत. चिंचणी-तारापूर शैक्षणिक संस्था ही बोईसर व परिसरात ज्ञानदानाचे कार्य करीत आहे. औद्योगिक वसाहत असल्यामुळे बोईसर येथे भारतातल्या कमीत कमी 15 राज्यातून लोक . वास्तव्याला आहेत. याच घरातून ही मुलं चिंताएसो च्या विविध शाखेत प्रवेश घेऊन येतात. त्यांची घराची परिस्थिती, संस्कार , परिसर इ मुळे मुलांचे शिस्तीचे प्रश्न सतत निर्माण होत असतात. नेमके हेच कारण अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेतील मोठा अडथळा आहे हे मा. श्रॉफ सरांनी अधोरेखित केले आणि यावर मानसशास्त्रीय आणि वर्तन यांचा सांगड घालून वर्तन प्रेरक ची सर्वसमावेश कामाला सुरुवात झाली

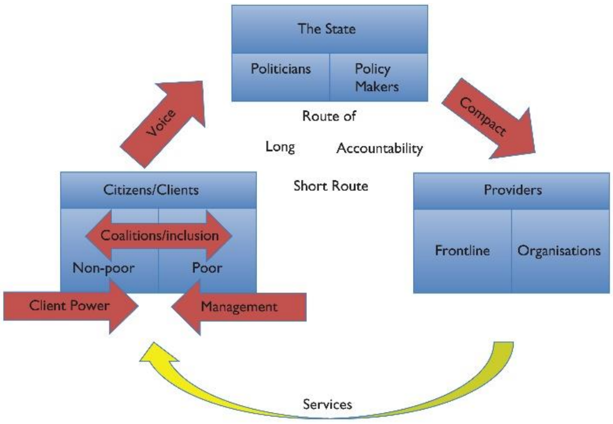

बिहेविअर डायनॅमिक्स म्हणजे एखाद्या विशिष्ट संरचनेनुसार , परिस्थितीनुसार व्यक्ती आपले वर्तन कसे बदलत असते हे आपणास वर्तन प्रेरकने समजते . एखादी व्यक्ती विशिष्ट परिस्थितीसाठी वेगळी वागते समूहात ती वेगळी वागते परंतु वैयक्तिक त्या व्यक्तीचे वर्तन वेगळे असू शकते . येथे गतिशीलता म्हणजे गटांमधील लोकांच्या परस्परसंवादाचा आणि वर्तनांवर गटांचा प्रभाव.

जर आपण वर्गातील शिक्षक आणि विद्यार्थ्यांच्या वर्तनाचा विचार केला तर ते शिक्षकाच्या वैयक्तिक आणि व्यावसायिक गुणांचे एक जटिल संयोजन आहे , जे विद्यार्थ्यांच्या शिक्षण आणि वर्तनावर परिणाम करू शकते. शिक्षकांच्या वागण्याचा थेट परिणाम विद्यार्थ्यांवर व त्यांच्या संवादावर होतो. त्यामुळे हे महत्त्वाचे आहे की शिक्षक वर्गात कसे शिकवतात, विद्यार्थ्यांसाठी सहाय्यक म्हणून कसे काम करतात, वर्ग व्यवस्थित करतात, शिकण्यास प्रोत्साहन देतात, विद्यार्थ्यांच्या वर्तनावर लक्ष ठेवतात इ. या सर्व बाबी

विद्यार्थ्यांच्या वर्तनाला आणि त्यांच्या शिकण्याच्या दृष्टिकोनाला आकार देण्यासाठी महत्त्वपूर्ण आहेत.

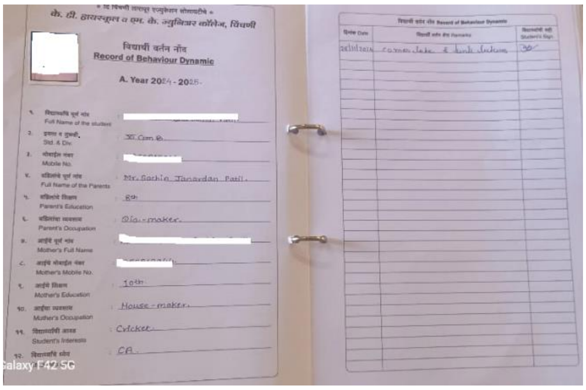

जर आपण वर्गातील फक्त विद्यार्थ्यांच्या वर्तनाचा विचार केला तर आपल्या लक्षात येते की काही विद्यार्थी कालांतराने तसेच राहतात; तर काही अंतर्गत आणि बाह्य परिस्थितीमुळे त्यांचे वर्तन बदलतात. विद्यार्थ्यांचे वर्तन मुख्यतः विषय आणि विषय शिक्षक यांच्याबद्दलची त्यांची मते , ज्या पद्धतीने शिक्षक वर्गात शिकवितात तसेच विषय समजून घेण्याची विद्यार्थ्यांची तयारी आणि शिक्षकांच्या प्रथम छापांच्या आधारे निर्णय तयार करण्याची विद्यार्थ्यांची क्षमता दिशाभूल करणारी असू शकते आणि या गोष्टींचा त्यांच्या वर्तनावर परिणाम होऊ शकतो. या व्यतिरिक्त, वर्गातील सर्व व्यक्तींचा दृष्टिकोन प्रामुख्याने खालील मुद्द्यांवर पोहोचतो.

फसवे वर्तन, वेगवेगळ्या प्रकारचे आवाज काढणे, शाळेत नियमित उशिरा येणे, चुकीची सबब सांगणे, योग्य गणवेश नसणे, आक्षेपार्ह केशरचना, वाईट शब्द (शिवीगाळ करणे), शिक्षकांशी वाद घालणे, इतर विद्यार्थ्यांशी दादागिरी, वर्गात भांडणे, बेंचवर लिहिणे, दुहेरी अर्थाचे शब्द, लक्ष वेधून घेणारी वागणूक, अति सक्रिय, मूडी, एकाग्रतेचा अभाव,

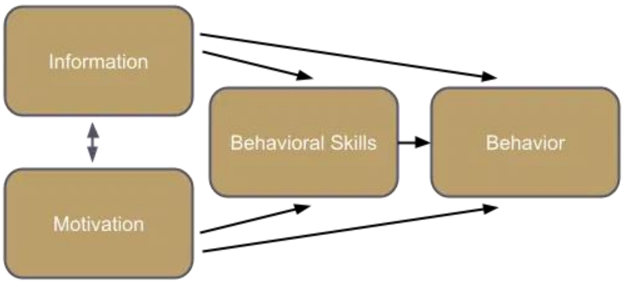

मित्रांसोबत अभ्यासाच्या वेळी बोलणे , रडायला लागणे, विरुद्ध लिंगांचे आकर्षण, षड्यंत्र प्रकाराची मानसिकता, बोलण्याची वाईट पद्धत, वर्गात नाचणे, नखे चावणे, व्यसन (सुपारी, आपलम), वर्गाच्या आत आणि बाहेर आश्चर्यचकित करणारे विद्यार्थी, शिक्षकांना त्यांच्या नावाने हाक मारणे , एकमेकांना चिडवणे आणि त्यांच्या वर्गमित्रांची मजेदार नावे घेणे इ.

या समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी आमचे शाळा व्यवस्थापन काही गोष्टी राबविते जसे आमचे अध्यक्ष माननीय श्री. रजनीकांत भाई श्रॉफ यांनी एक कार्यक्रम तयार केला आहे, ज्यामध्ये सर्व वर्ग शिक्षकांना सर्व विद्यार्थ्यांची वैयक्तिक माहिती जसे की पालकांचे नाव, त्यांचे शिक्षण, व्यवसाय, विद्यार्थ्यांचे उद्दिष्ट आणि स्वारस्य यांचा समावेश असलेली एक फाईल प्राप्त झाली आहे ज्याला वर्तणुकीचे रेकॉर्ड म्हणतात. या बायोडेटाच्या मदतीने शिक्षक विद्यार्थ्यांच्या वर्तनावर सतत लक्ष ठेवू शकतात. वर्ग शिक्षक किंवा विषय शिक्षक वर्गात आणि बाहेर गैरवर्तन करताना आढळल्यास ते त्या फाईलमध्ये वर्तनाची नोंद करतात, विद्यार्थी आणि त्यांच्या पालकांना योग्य मार्गदर्शन करतात, विद्यार्थ्याला पुढील अभ्यासासाठी प्रवृत्त करतात. अशा प्रकारे शिक्षक विद्यार्थ्यांच्या समस्या वर्तनाचे नियमन करू शकतात आणि अपेक्षित वर्तनांना प्रोत्साहन मिळते.

Figure 2. Integrated Behavioral Model

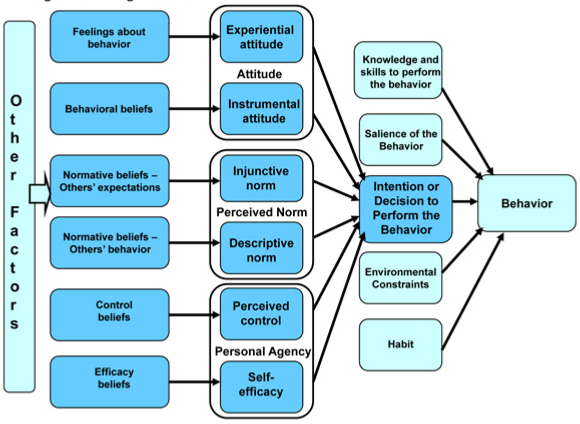

मा. रजनीकांत भाई फक्त विद्यार्थ्यांच्या वर्तन प्रेरक वर न थांबता पालक, शिक्षक व संस्थाचालक यांच्या वर्तनाचा सुद्धा अभ्यास झाला पाहिजे. कारण अलिकडे शिक्षक व संस्था चालक यांच्या वर्तनाच्या काही समस्या आपण पाहिल्या आहेत वर्तमानपत्रा तून वाचले आहे आणि म्हणूनच यांचे वर्तन सुद्धा अभ्यासणे क्रमप्राप्त आहे असे श्रॉफ सरांना वाटते.

प्रा. सौ. चारुशिला संजय बहारे

एम. के. ज्युनिअर कॉलेज, चिंचणी